

G. HAZAI, *Das Osmanisch Türkische im XVII. Jahrhundert - Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakob Nagy Harsány* (XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi, Jakob N.de Harsány'nin transkripsiyon metinleri üzerine araştırmalar)

The Hague 1973 Mouton, 4985, =Bibliotheca Orientalis Hungarica XVIII.

Yazarın girişte de belirtti ğigibi, Türk dilinin tarihî evrimini anlamak, seslilerin çok önemli yeri olan bu dilin Arap harfleri ile yazılmasından dolayı pek güttür. G. Hazai XVII. yüzyıla ait bir Türkçe öğretim metninden yararlanmak yoluyla Türk dilinin filolojik - historik araştırmalarına saygı duyulacak bir hizmette bulunuyor.

Yazarın dediği gibi morfolojik ve sentaks sorunlarını aydınlatacak Arab harfli metinlerin yanında, Türk dilinin fonetik tarihini aydınlatmak transkripsiyon metinlerinin incelenmesi ile mümkündür. Bundan başka XVII-XVIII. yüzyıllara ait bilinen metinler, konuşma dilinden çok Arab ve Fars dilinin etkilerini taşıyan bir yazı dili ile kaleme alınmışlardır.

Şu halde konuşulan dili araştırmak için burada tanıttığımızın benzeri Türk diline ait öğretici metinleri kullanmak gerekir. Son zamanlarda yabancı alfabelerle kaléme alınan Türk diline ait transkripsiyon metinleri incelenmeğe başlanmışır. G. Hazai XVII. yüzyıl Türkçesini bu açıdan bize vermeğe yarayan önemli bir eserin Jakob Nagy de Harsány'nin "Colloquia Familiaria Turcico - Latina" sını yayınlıyor* Bu, benzerleri içinde en ayrıntılı ve zengin örnekleri kapsayan bir eserdir. Eserin yazarının bir Macar oluşu da Hazai'ye göre esere ayrı bir değer atfetmemize nedendir. Çünkü Macarca ve Türkçe'de fonemlerin benzerliği, de Harsány'nin Türk dilinin fonetik yapısını kolayca ve düzgünce kavrayıp verebilmesine yardım ediyor. Eserin zengin bir kelime hazinesi içermesi verimli bir filolojik araştırma yapılmasına olanak vermektedir. Kitabın 34-199. sahifeleri arasında Harsány'nin Türkçe - Latince - Almanca çevrili metinleri emandasyonu yapılmış olarak yer alıyor. Bu XVII. yüzyılın günlük Türkçesinden örneklerdir. 201-278. sahifeler arasında bu metinde geçen kelimelerin index'i yer alıyor. 279-318. sahifeleri arasında Hazai metinde geçen kelimelerin eserdeki orijinal transkripsiyonunu almış ve karşalarına bugünkü Türkçenin kullandığı transkripsiyonu yerleştirmiş. Böylece fonetik değişimleri izlemek mümkün oluyor.

G. Hazai'nin çalışmasının en ilginç kısmı VI. bölümle başlıyor. Burada da Harsány'nin transkripsiyon alfabesini veren yazar (s. 324) Arap alfabesinin bu

* Jakob Nagy de Harsány 1615 de Nagyvárad'da bir aristokrat ailenin çocuğu olarak doğmuş, Erdel beyliğinde tercümanlık hizmetleri için eğitim görerek şark dillerini öğrenmiştir. Türkiye'de yedi yıl kalmış olup, bu eseri 1672'de Köln'de basılmıştır. (sah 15-19).

alfabede çok az tesiri olduğunu belirtiyor. Bu bölümde fonetik özellikleri inceleyen Hazai, 364-438. sahifeleri arasında morfonolojik özellikleri etraflıca, istatistik metoda (faktör analizi ve matriclere) başvurarak incelemiştir. 439-456. sayfalarda morfolojik incelemede bulunan Hazai, metindeki haliyle pluralsuffix (çoğul eki) possessiv suffix (mülkiyet eki), deklination (isim çekimi), pronomina (edat) bağlaç, optativ (dilek kipi) geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zamanın kullanılışını örneklerle açıklıyor. Türkçe tarih içinde sentaks özellikleri de hızla değişen bir dildir. XVII. yüzyıla özgü sentaks özelliklerini de metne dayanarak, son bölümde (s. 457-458) ele alıyor. Bu çalışmanın Türk tarih ve filolojisi için çok yararlı olduğu herhalde açıktır.

Türkiye’de Latince öğrenen öğrencilere hocalarının en çok tekrarladığı bir söz vardır, o da “Latince’nin sentaks bakımından Türk öğrencilere, Avrupalı öğrencilere kıyasla daha çok kolaylıklar sağladığıdır.” Bu metnin Latincesi klasik Latince değildir. Ama buna rağmen özellikle XVII. yüzyıl Türkçesi ile Latince arasındaki sentaks benzerlikleri bugünkünden daha belirgin olsa gerekir. O halde G. Hazai’nin yayımladığı Harsány’nin metni, Latince öğrenen Türk öğrencileri için de yararlı bir kaynaktır.

Dr. İLBER ORTAYLI